

**POLSKIE TOWARZYSTWO TURYSTYCZNO - KRAJOZNAWCZE
ODDZIAŁ STOŁECZNY IM. ALEKSANDRA JANOWSKIEGO**

BIWAK

**BIULETYN KLUBU PRZODOWNIKÓW TURYSTYKI PIESZEJ
IM. ANIELI MICHAŁSKIEJ**

NR 25

MARZEC 2023

1963 - 2023

BIWAK

BIULETYN KLUBU PRZODOWNIKÓW TURYSTYKI PIESZEJ
IM. ANIELI MICHAŁSKIEJ

NR 25 MARZEC 2023

PAMIĘTAMY O ROCZNICACH 2023

GÓRA KALWARIA - OBELISK NA BŁONIACH

Włodzimierz Majdewicz

PUSZCZA, OPOWIEŚCI KAMPINOSKIE

Promocja książki Lechosława Hertza

WITOLD TYRAKOWSKI

W 40. rocznicę śmierci

Maksymilian Warmuz z młodzieżowej sekcji Klubu PTTK „Varsovia”

TABLICA PAMIĄTKOWA JERZEGO TARWACKIEGO W PANTEONIE PTTK

Włodzimierz Majdewicz

65 LAT KOŁA TERENOWEGO PTTK „ŚRÓDMIEŚCIE”

Alicja Świątek

SZUFLADA KOLEKCJONERA

Stare przewodniki i wydawnictwa turystyczne cz.II

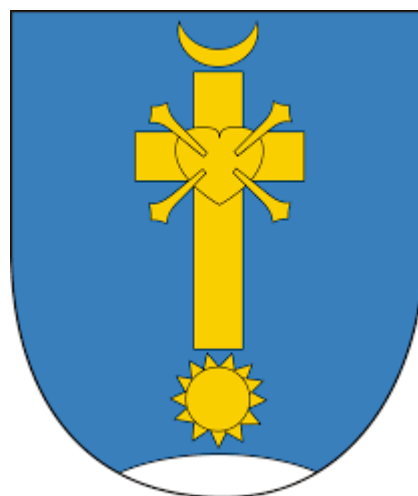
GÓRA KALWARIA - OBELISK NA BŁONIACH

Góra Kalwaria malowniczo położona na wysokiej skarpie wiślanej, przy drodze z Warszawy do Czerska, na terenie dawanych wsi Góra i Wólka Gorska, wzmiankowana już w XIII wieku należy do najstarszych miast Mazowsza. Lokację miejską uzyskała w 1670 roku na podstawie przywileju lokacyjnego Michała Korybuta Wiśniowieckiego wraz z nazwą Nowej Jerozolimy¹. W okolicach Wielkanocy do miasta przybywali pątnicy z całego kraju, by wziąć udział w misterium Męki Pańskiej. Dla nich wyprawa ta była namiastką pielgrzymki do Ziemi Świętej. Zgodnie z przekazami historycznymi na przełomie XVII i XVIII wieku w mieście znajdowało się ok. 35 kaplic i 7 kościołów wybudowanych na wzór Jerozolimy z czasów Chrystusa, zgodnie z planami z końca XVI wieku². W roku 1883 ukazem carskim Goara Kalwaria utraciła prawa miejskie³, odzyskała je ponownie w 1919 roku w niepodległej Polsce.

Góra Kalwaria ma burzliwą i ciekawą historię. Zachowało się tu wiele cennych zabytków, opisanych w przewodnikach, licznych opracowaniach krajoznawczych i specjalistycznych⁴.

Pieczęć miasta Góra Kalwaria z roku 1816.

Herb Góry Kalwarii ustanowiony w roku 2015

¹ 1672 przywilej lokacyjny bpa Stefana Wierzbowskiego zawierający wytyczne programu przestrzennego, opartego na imaginacyjnych wyobrażeniach Jerozolimy. Zgodnie z przekazami historycznymi na przełomie XVII i XVIII wieku w mieście znajdowało się ok. 35 kaplic i 7 kościołów wybudowanych na wzór Jerozolimy z czasów Chrystusa, zgodnie z planami z końca XVI wieku

² Autorem tych planów był Christian Kruik van Adrichem (1533-1585) – holenderski duchowny, teolog i pisarz katolicki.

³ Dariusz Sokołowski „Miasta zdegradowane w zachodniej części województwa mazowieckiego”, Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego 2016, nr 8 s. 33.

⁴ KATALOG ZABYTKÓW SZTUKI W POLSCE, Tom X, WOJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE, Zeszyt 14, POWIAT PIASECZYŃSKI, Instytut Sztuki PAN Warszawa 1962. s.8-17.

W Górze Kalwarii czeka tu na turystę wiele atrakcji krajoznawczych. Trzeba zwiedzić barokowy kościół Podwyższenia Krzyża Świętego, tak zwany „kościół na górze” konsekrowany w 1679 roku. Dawniej była to Kaplica Piłata, początkowa stacja drogi pasyjnej. We wnętrzu kościoła znajduje się min. gotycka woskowa Pieta z XVI w, krypta biskupa Stefana Wierzbowskiego oraz dwa pochodzące z końca XVII w. barokowe obrazy Federica Barocciego ⁵, „Przybicie do krzyża” oraz „Zdjęcie z krzyża”. Wędrując uliczkami Góry Kalwarii nie można pominąć kościoła pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny z zespołem klasztornym. Ta barokowa świątynia wzniesiona została dla zakonu benedyktynów w latach 1765-1770, fundatorem był marszałek Franciszek Bieliński a autorem projektu królewski architekt Jakub Fontana. We wnętrzu barokowe wyposażenie min. z XVIII w krucyfiksem i czarnym marmurowym sarkofagiem w formie tumby kryjącym relikwie patrona Ziemi Czerskiej św. Waleriana. Warto zwrócić uwagę na ołtarze boczne i umieszczone w nich cztery obrazy Szymona Czechowicza ⁶ przedstawiające: scenę Ofiarowania Chrystusa w Świątyni Jerozolimskiej, św. Rodzinę, św. Franciszka z Asyżu i św. Antoniego Padewskiego. Na tyłach kościoła znajduje się XVIII wieczna Kaplica św. Antoniego z Padwy z jego słynną barokową figurą i relikwiarzem w kształcie ręki. Cennych obiektów zabytkowych jest w tym mieście więcej. Nieco na uboczu znajduje się kościół pod wezwaniem Opatrzności Bożej z 1674 r. zwany Wieczernikiem, budynek dawnego Kolegium Pijarów z 1675 r., zbudowany w XIX w. Ratusz, dawne Kramy z 1836 r. Pamiątkami po obecnej w Grze Kalwarii od początków XIX społeczności żydowskiej jest budynek dawnej Synagogi, Dwór cadyka , Dom Modlitwy i Cmentarz Żydowski ⁷.

Chcemy jednak namówić turystów do opuszczenia murów tego szacownego grodu i wyjścia na rozległe nadwiślańskie błonia. Na obrzeżach Góry Kalwarii znajduje się pewien mało znany i rzadko odwiedzany przez turystów obiekt przypominający walką z bolszewicką nawałą w 1920 roku. Z pewnością zainteresuje on pasjonatów historii i miłośników polskich militariów. Usytuowany jest z dala od miasta na rozległej malowniczej równinie nadwiślańskich błoni.

Na lewym brzegu Wisły na południe od mostu. Baczny obserwator dostrzeże go z drogi wiodącej na most. Obiekt ten bywa on okresowo udekorowany polskimi flagami patrzącemu z oddali ułatwia to jego lokalizację. Z tego miejsca widać kościół i ruiny zamki w Czersku.

---

⁵ Federico Barocci (Baroccio) właśc. Federico Fiori (1535 - 1612) – włoski malarz, rysownik i sztycharz późnego renesansu i baroku.

⁶ Szymon Czechowicz (1689–1775) Najwybitniejszy polski malarz barokowy XVIII w., autor obrazów religijnych i portretów. Talentem zrównał się z najlepszymi włoskimi malarzami tego okresu. W Muzeum Narodowym w Krakowie na przełomie 2020/2021 zorganizowano pod patronatem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wystawę p.t. Geniusz baroku- Szymon Czechowicz, prezentującą ponad 200 dzieł artysty sprowadzonych z muzeów i kościołów Polski, Francji, Litwy, Stanów Zjednoczonych, Ukrainy i Włoch.

⁷ Założycielem dynastii cadyków z Góry Kalwarii był osiadły w niej około 1859 roku Izaak Meir Alter. Dla niego zbudowany dom zwany dworem cadyka wraz z domem modlitwy przeznaczonym dla odwiedzających cadyka chasydów. Ruch żydowskich pielgrzymów był tak duży, że pod koniec XIX wieku wybudowano kolejkę wąskotorową z Warszawy do Góry Kalwarii. Miejsce to licznie odwiedzają Żydzi z Izraela i USA, gdyż spoczywają tu czterej cadycy z kalwaryjskiej dynastii Ger, w tym jej założyciel Icchak Meir Rothenberg.

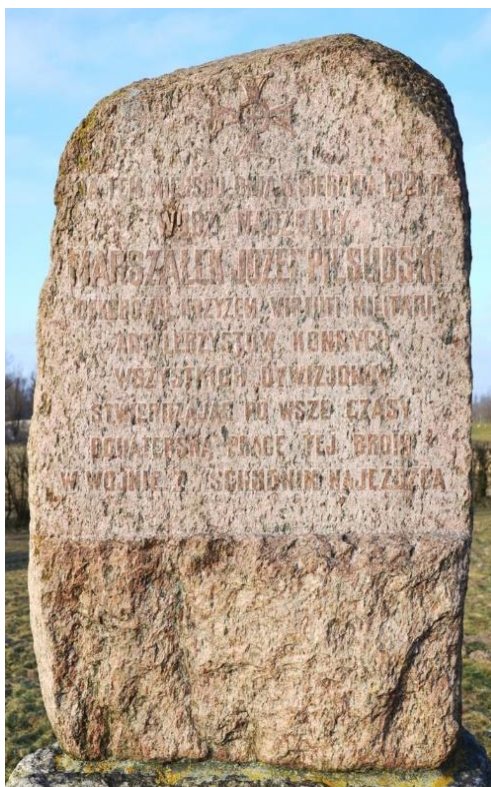
Na niewielkim kopcu otoczonym metalowym ogrodzeniem stoi dobrze zachowany surowy w formie kamienny obelisk. Pokonując dwanaście stopni schodów wykonanych z granitowych ciosów prowadzących do platformy na szczycie kopca, stajemy przed obeliskiem z wykutym wizerunkiem Krzyża Virtuti Militari i umieszczonym poniżej napisem:

NA TEM MIEJSCU DNIA 3 SIERPNI 1921 R.
WÓDZ NACZELNY
MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI
DEKOROWAŁ KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI
ARTYLERZYSTÓW KONNYCH
WSZYSTKICH DYWIZJONÓW
STWIERDZAJĄC PO WSZE CZASY
BOHATERSKĄ PRACĘ TEJ BRONI
W WOJNIE ZE WSCHODNIM NAJEŹDŹCĄ

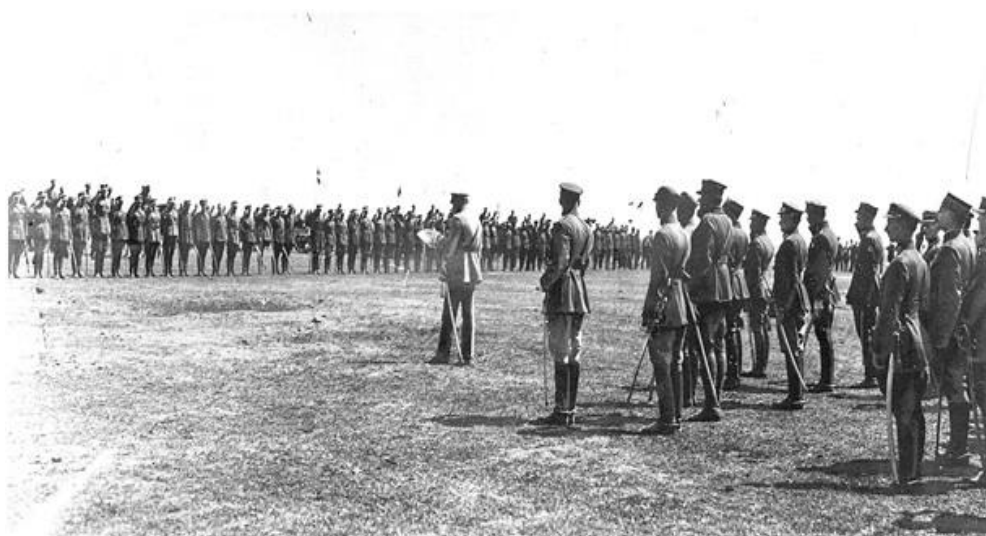

Fot. Włodzimierz Majdewicz

Obelisk odsłonięto w sierpniu 1931 roku w dziesiątą rocznicę odznaczenia artylerzystów w Górze Kalwarii. Fundatorami pomnika byli oficerowie artylerii konnej. Celem tego przedsięwzięcia było trwałe upamiętnienie wydarzenia z dnia 3 sierpnia 1921 roku kiedy to Marszałek Józef Piłsudski dekorował najwyższym polskim odznaczeniem bojowym 133 oficerów i żołnierzy za udział w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. Odsłonięcia w obecności delegacji Dywizjonów Artylerii Konnej, miejscowych władz i mieszkańców dokonał gen. dywizji Juliusz Rummel. Odtąd każdego roku w dniu 3 sierpnia delegacje artylerzystów i innych rodzajów broni oraz przedstawiciele władz miasta, i mieszkańcy Góry Kalwarii aż do wybuchu II wojny światowej składali pod obeliskiem kwiaty.

Fot. Włodzimierz Majdewicz

Uroczystość odznaczenia Krzyżami Virtuti Militari artylerzystów konnych na błoniach nadwiślańskich w Górze Kalwarii w dniu 3 sierpnia 1921 r.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Pięć lat później w niedzielę 11 października 1936 roku odbyła się w Górze Kalwarii szczególnie podniosła uroczystość. Miasto przybrało odświętny wygląd, domy udekorowano biało-czerwonymi flagami i kwiatami. Dziennikarz „Kuriera Warszawskiego” relacjonujący uroczystość odnotował.

„Na szaro zielonej równi widniały z dala żywymi barwami flagi, jak najpiękniejsze kwiaty. Przed godziną jedenastą wyległa ludność Góry Kalwarii: Przez pola i łąki ciągnęli chłopci z okolicznych wsi. Teraz na błonia maszerowało wojsko. Najpierw bateria honorowa artylerii najcięższej. Ustawiła się w szyku rozwiniętym przed ołtarzem, za nią organizacje i związki, oraz liczne szeregi dywizjonów artylerii konnej i w końcu młodzieży szkolnej”.

Przybyli goście najważniejsi – ci, którym Józef Piłsudski 15 lat wcześniej przypinał krzyże Virtuti Militari. Zostało ich niewielu, zabrakło również Marszałka, który zmarł w maju 1935 roku. Przybyli również dostojni goście, gen. Juliusz Rómmel, gen. Bolesław Wieniawa - Długoszowski, gen. Edmund Knoll-Kownacki oraz grupa wyższych oficerów.

Na zakończenie odbyła się defilada. Jako pierwsi maszerowali weterani, odznaczeni za męstwo Krzyżami Virtuti Militari. Defilowały delegacje wszystkich Dywizjonów Artylerii Konnej dowódcami na czele. Na koniec przemknął galopem Dywizjon Artylerii Konnej, wywołując podziw i oklaski zgromadzonej ludności.

Góra Kalwaria 3 sierpnia 1931 r. odsłonięcie obelisku Artylerii Konnej.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe.

We wrześniu 1939 roku Dywizjony Artylerii Konnej przydzielone do Brygad Kawalerii w krwawych walkach przebyły ich szlaki bojowe zapisując kolejną chlubną kartę w dziejach tego rodzaju broni. Armaty polowe 75 mm wz. 1902/26, którymi dysponowały Dywizjony Artylerii Konnej doskonale sprawdziły się w boju między innymi w starciach z niemieckimi czołgami.

Pod Mokrą rankiem 1 września 1939 r. Wołyńska Brygada Kawalerii w ramach której walczył 2 Dywizjon Artylerii Konnej starła się z niemiecką 4. Dywizją Pancerną. Podczas bitwy 2. Dywizjon Artylerii Konnej zniszczył kilkadziesiąt niemieckich czołgów pojazdów pancernych.

Podczas kampanii wrześniowej Wehrmacht wszedł w posiadanie pewnej liczby polskich armat wz. 1902/26 kal. 75 mm. Część z nich w używano w armii niemieckiej pod oznaczeniem 7,5 cm FK 02/26, uzbrojono w nie między innymi pociągi pancerne.

1 Dywizjon Artylerii Konnej im. gen. Józefa Bema z Warszawy walczył w ramach Mazowieckiej Brygady Kawalerii.

2 Dywizjon Artylerii Konnej im. gen. Józefa Sowińskiego z Dubna walczył w ramach Wołyńskiej Brygady Kawalerii. *Za walki w 1939 roku odznaczony Krzyżem Virtuti Militari.*

3 Lubelski Dywizjon Artylerii Konnej im. płk. Włodzimierza Potockiego z Wilna – Podbrodzia walczył w ramach Wileńskiej Brygady Kawalerii.

4 Dywizjon Artylerii Konnej Odsieczy Lwowa z Suwałk walczył w składzie Suwalskiej Brygady Kawalerii. *Za walki w 1939 roku 3 bateria 4 DAK odznaczona została Krzyżem Virtuti Militari.*

5 Dywizjon Artylerii Konnej dyslokowany w Krakowie - Zakrzówku walczył w składzie Krakowskiej Brygady Kawalerii.

6 Dywizjon Artylerii Konnej im. gen. Romana Sołtyka ze Stanisławowa walczył w składzie Podolskiej Brygady Kawalerii. *Jego 3 bateria za walki w 1939 udekorowana została Krzyżem Virtuti Militari.*

7 Wielkopolski Dywizjon Artylerii Konnej z Poznania walczył w ramach Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. *Za walki w 1939 roku odznaczony Krzyżem Virtuti Militari.*

9 Dywizjon Artylerii Konnej z Baranowicz walczył w składzie Nowogródzkiej Brygady Kawalerii. *Za walki w 1939 roku odznaczony Krzyżem Virtuti Militari.*

11 Dywizjon Artylerii Konnej z Bydgoszczy walczył w składzie Pomorskiej Brygady Kawalerii.

13 Dywizjon Artylerii Konnej z Brodów walczył w składzie Kresowej Brygady Kawalerii.

14 Dywizjon Artylerii Konnej z Białegostoku walczył a ramach Podlaskiej Brygady Kawalerii.

Odnaka pamiątkowa Dywizjonów Artylerii Konnej

Zbiory autora

Obelisk Artylerzystów Konnych w Górze Kalwarii nie przetrwał zawirowań dziejowych. Istnieją dwie sprzeczne wersje dotyczące jego losów. Według pierwszej obelisk zdemontowano i zakopano na początku okupacji niemieckiej, aby ten sposób udało się ocalić go przed nieuchronną likwidacją. Według drugiej wersji niezauważony przez okupanta pomnik przetrwał II wojnę światową na swoim miejscu, zniszczono go i zakopano dopiero w dniach 8-9.XI.1951 r. na wniosek Komitetu Miejskiego PZPR i przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej. Faktem jest, że obelisk zakopany u podnóża kopca, pozostawał tam w ukryciu przez kilkadziesiąt lat. Dopiero przemiany ustrojowe i starania Społecznego Komitetu Budowy Pomnika pozwoliły na wykopanie, oczyszczenie, odbudowanie i ponowne uroczyste odsłonięcie obelisku w dniu 11 czerwca 1989 roku.

Obecnie jest to miejsce patriotycznych demonstracji. 29 sierpnia 2021 roku odbył się Piknik Historyczny „Na Polach Chwały 1920” którego głównym momentem była godzinna inscenizacja. Piknik rozpoczął się złożeniem kwiatów przed obeliskiem Artylerzystów Konnych na błoniach. W uroczystości uczestniczył oddział około 60 częściowo konnych rekonstruktorów w polskich mundurach wojskowych z 1920 r.. była salwa armatnia oraz defilada pojazdów wojskowych i samochodów cywilnych z początku XX wieku. Zainteresowanie licznie zebranych mieszkańców budziły wystawy sprzętu i wyposażenia używanego przez żołnierzy polskich w 1920 r., broni i umundurowania, obóz ułanów, stanowisko wojsk łączności i szpital polowy.

Będąc w Górze Kalwarii warto zobaczyć to miejsce. Obelisk, mimo że jest widoczny i dostępny z drogi krajowej nr 50, jest rzadko odwiedzany przez turystów z powodu braku wyraźnego oznakowania obiektu. W pobliżu przebiega czerwony szlak turystyczny Obwodnicy Warszawskiej warto z niego zjechać paręset metrów i dojść w to miejsce. Niedaleko przebiega zielony szlak pieszy wiodący z Warki do Góry Kalwarii. Obelisk widoczny jest również z prowadzonego równoległe do Wisły Bursztynowego Szlaku Greenways⁸.

Ciekawą inicjatywą miejscowej Biblioteki jest spacer „Śladami Józefa Piłsudskiego po Górze Kalwarii” nieoznakowaną w terenie trasą Quest można przejść w dogodnym czasie. Czytając uważnie polecenia i rozwiązując zadania. Początek wyprawy: Quest rozpoczyna się na skwerze Piłsudskiego przy ul. Sajny. Czas przejścia: ok. 30-40 minut.

Uchwałą Rady Miejskiej Góry Kalwarii przyjęty został Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Góra Kalwaria. W załączniku do uchwały znalazł się również Obelisk na nadwiślańskich błoniach⁹.

---

⁸ Przeznaczone przede wszystkim dla rowerzystów „zielone szlaki greenways” (idea ze Stanów Zjednoczonych przeniesiona do Europy) mają promować zrównoważony rozwój, przyjazny dla przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego oraz popularyzować aktywny styl życia. „Bursztynowy Szlak Greenways – przyroda, tradycja i ludzie” to międzynarodowa trasa dziedzictwa, prowadząca przez Polskę, Słowację i Węgry śladami starożytnego szlaku, którym transportowano bursztyn z nad Morza Bałtyckiego nad Adriatyk.

⁹ UCHWAŁA NR LXV/601/2022 Rady Miejskiej Góry Kalwarii z dnia 23 lutego 2022 r. sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami.

Maksymilian Warmuz

Członek młodzieżowej sekcji Klubu PTTK „Varsovia”

WITOLD TYRAKOWSKI

W 40. rocznicę śmierci

To nie sztuka być turystą, lecz Turystą być – to sztuka!

Urodził się 24 lutego 1915 r. w Warszawie, w rodzinie o bogatych tradycjach patriotycznych i społecznikowskich. Od najmłodszych lat interesował się naukami przyrodniczymi, bogactwem świata roślin i zwierząt. Był uczniem Gimnazjum im. Stefana Batorego. W 1933 r., po zdaniu egzaminu maturalnego, zgłosił się do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim. Po jej ukończeniu otrzymał awans oficerski na podporucznika. Studiował na Wydziale Leśnym w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego.

W kampanii wrześniowej walczył w szeregach 32. Mazowieckiego Dywizjonu Artylerii Lekkiej z Rembertowa. Ranny, dostał się do niewoli niemieckiej i został internowany w obozie jenieckim Oflag II C w Woldenbergu. W obozie brał udział w działalności konspiracyjnej polegającej na prowadzeniu nasłuchu radiowego i wydawaniu tajnego dziennika dla jeńców. W okresie Polski Ludowej pracował jako szef reklamy w Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Społem”.

W Podkowie Leśnej zamieszkał wraz z żoną Zofią w 1957 r., przy ulicy Lotniczej. W tym samym roku z ramienia Ligi Ochrony Przyrody oraz PTTK został inspektorem Straży Ochrony Przyrody (SOP). Członkowie mieli prawo do legitymowania osób łamiących przepisy o ochronie przyrody oraz nakładania na nich mandatów karnych. Opracował pierwszy *Informator SOP* oraz regulamin działania Straży. Był posiadaczem jej legitymacji nr 1. Funkcję naczelnego inspektora pełnił przez 25 lat. Jego pracę na rzecz przyrody tak wspomina po latach, jeden z jego wychowanków, Grzegorz Zegadło:

Witold był jednym z tych autorytetów, o których mówimy, że mieliśmy szczęście, napotkawszy ich na swej drodze (...) Oczarował nie tylko mnie. Bo jakże inaczej można wytłumaczyć fakt, że z luźnej bandy młodzieży przeróżnej proveniencji (hipisi, poeci, malarze, żule i najzwyklejsi licealiści), która z braku lepszego zajęcia przesiadywała całymi wieczorami w podkowieńskiej bibliotece, stworzył na przełomie 1972 i 1973 roku karnych i zdyscyplinowanych „ochroniarzy”?

Witold Tyrakowski przy bibliotece w Podkowie Leśnej zorganizował Klub Kultury Turystyki i Ochrony Przyrody PTTK. Jednym z zadań Klubu była organizacja kursu dla przyszłych strażników ochrony przyrody. Egzamin na strażników zdało w sumie 12 młodych mieszkańców Podkowy, którzy utworzyli Grupę Terenową SOP w Podkowie Leśnej. Terenem ich patroli był głównie Las Młochowski. Niestety grupa rozpadła się w momencie przeprowadzki Tyrakowskiego, ich mentora i zwierzchnika, do Warszawy w 1978 r.

Tyrakowski zorganizował również w Podkowie mniej formalną organizację o nazwie Służba Ochrony Szlaku – jej celem było podtrzymywanie tradycji turystycznych.

To właśnie podczas pobytu w Podkowie, gdzie mógł w spokoju pracować naukowo, przygotowywał liczne artykuły, poradniki i eseje na temat przyrody, jej ochrony oraz krajoznawstwa i turystyki. Prace skierowane były głównie do dzieci i młodzieży, miały na

celu zachęcenie młodych ludzi do ochrony środowiska. Łącznie w latach 70. i 80. napisał blisko 20 książek, w tym cykl *Na wsi, Nad wodą, W górach, W lesie*, jak też dwutomowy *Poradnik młodego przyrodnika*.

Dzięki staraniom Witolda Tyrakowskiego na terenie Podkowy Leśnej, w Lesie Młochowskim, powstał Rezerwat im. Prof. Bolesława Hryniewieckiego (1979 r.), a w granicach miasta Rezerwat „Parów Sójek” (1980 r.). Czesław Łaszek (Wojewódzki Konserwator Przyrody 1972-1996) tak wypowiadał się o działalności Tyrakowskiego: *Witold Tyrakowski doskonale zdawał sobie sprawę, że skutecznie chronić przyrodę można jedynie w społeczeństwie świadomym zagrożeń jakie niesie jej zniszczenie. Uważał, że tylko przez poznawanie przyrody, praw nią rządzących, przez budzenie wrażliwości na jej piękno, można pozyskiwać sprzymierzeńców jej ochrony.*

Tyrakowski zmarł 23 grudnia 1982 r. Otrzymał wiele nagród i odznaczeń, m.in.: Krzyż Armii Krajowej, Medal „Za udział w wojnie obronnej 1939”, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Honorową Odznakę Ligi Ochrony Przyrody, Odznakę „Za zasługi dla ochrony przyrody”.

Już po jego śmierci, w 1984 r., w Lesie Młochowskim/Nadarzyńskim ochroną dodatkowo objęto obszar ponad 10 hektarów (o co Tyrakowski zabiegał pod koniec swego życia), nazwany Rezerwatem Zaborów im. Witolda Tyrakowskiego, który jest miejscem lęgowym 26 gatunków ptaków.

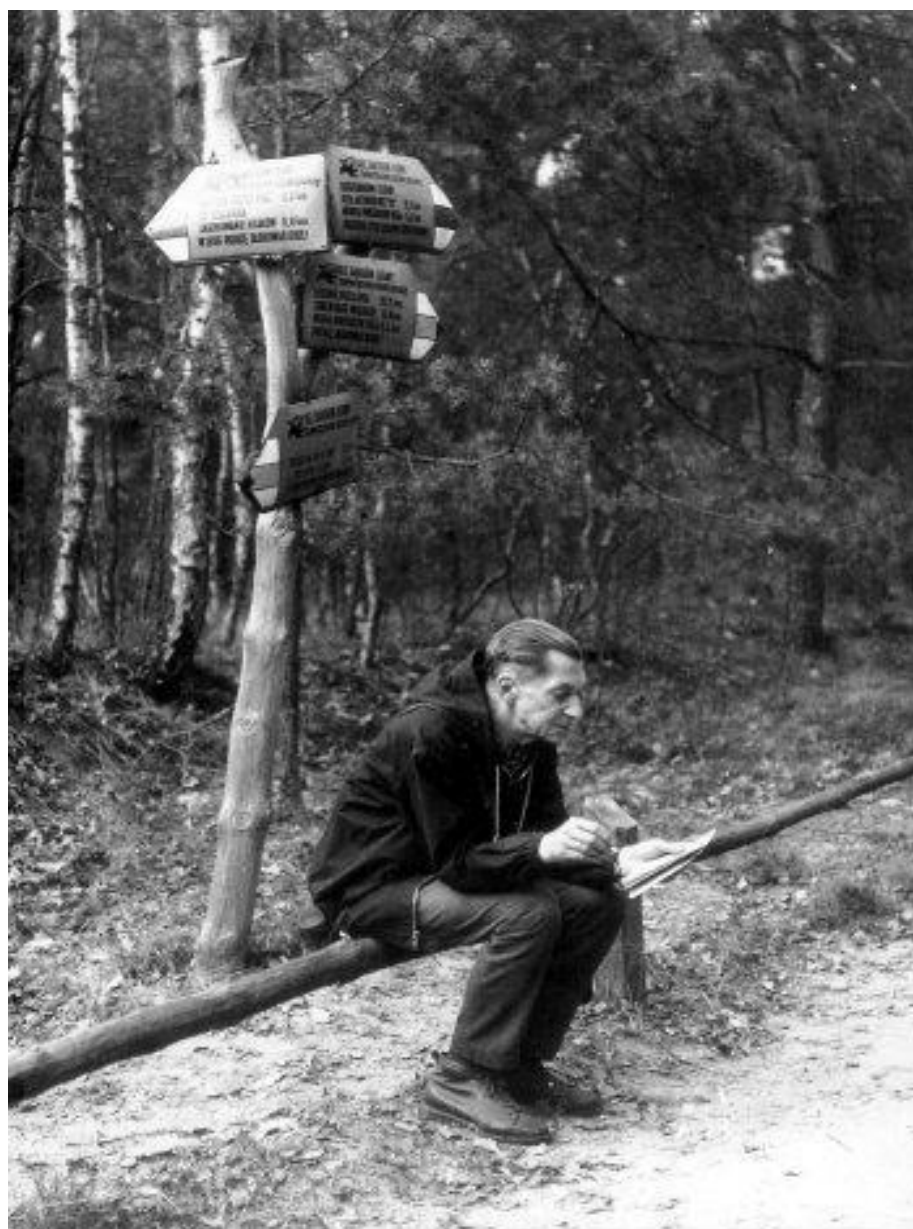
pl.wikipedia.org

Fot. pl.wikipedia.org

W podkowieńskim parku, fot. Tadeusz Sumiński

W Kampinoskim Parku Narodowym, fot. Grzegorz Zegadło

Fot. podkwoalesna.pl/przewodnik-miejski

Od Redakcji

W latach 1933/1934 Witold Tyrakowski studiował w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kąckiego we Włodzimierzu Wołyńskim. Jako absolwent kapral podchorąży rezerwy artylerii został przydzielony do 32 dywizjonu artylerii lekkiej w Rembertowie. Awans na ppor. uzyskał w 1936 r.

Witold Tyrakowski był wieloletnim aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego. W dniu 17 kwietnia 1977 r. w gmachu Związku Nauczycielstwa Polskiego odbył się IX Walny Zjazd PTTK. Wybrano nowe władze PTTK, Witold Tyrakowski – delegat Okręgu Mazowieckiego PTTK został wybrany członkiem Plenum Zarządu Głównego PTTK. We wrześniu 1981 r. na podstawie Uchwały Zarządu Głównego PTTK 11/12.IX.1981 powołano Komisję Ochrony Przyrody ZG PTTK, wśród jej członków znalazł się Witold Tyrakowski.

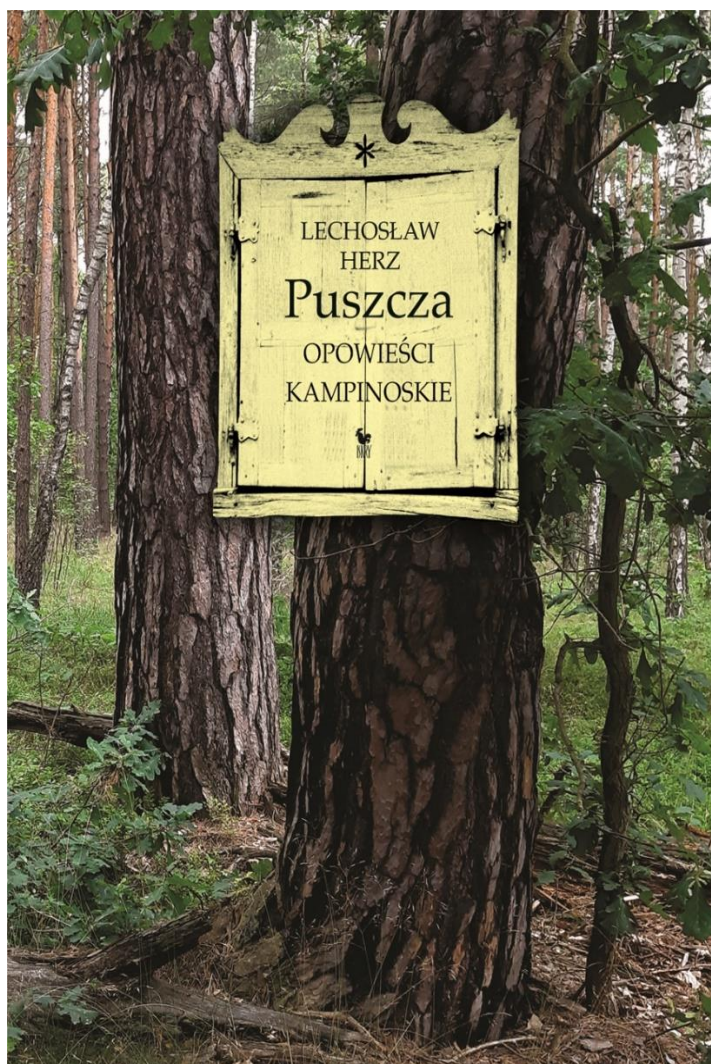
21 października 1984 r. odbył się I Wojewódzki Zlot Służby Kultury Szlaku Stołecznego Zarządu Wojewódzkiego zakończony w Podkowie Leśnej. Przy wejściu do rezerwatu „Zaborów im. Witolda Tyrakowskiego odsłonięto tablicę pamiątkową ku czci patrona rezerwatu twórcy Służby Kultury Szlaku PTTK i współtwórcy Straży Ochrony Przyrody.

Odznaki Straży Ochrony Przyrody.
Zbiory W.M.

PUSZCZA OPOWIEŚCI KAMPINOSKIE

W niedzielę 15 stycznia 2023 r. o godz.16 w Sali widowiskowej Centrum Kultury Izabelin przy ul. Matejki w Izabelinie bezpośrednio sąsiadującym z Kampinoskim Parkiem Narodowym odbył się wieczór autorski Lechosława Herza. Spotkanie zorganizowało Wydawnictwo Iskry wraz z Centrum Kultury Izabelin. Tematem wieczoru była najnowsza książka Lechosława *Puszcza. Opowieści kampinoskie*. Organizatorzy zwrócili uwagę na fakt że spotkanie odbywało w przeddzień rocznicy utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego ¹.

Okładka najnowszej książki Lechosława Herza

Stwierdzono że takiej frekwencji Centrum Kultury Izabelin dawno nie było. Gospodarze wieczoru oszacowali że w spotkaniu z Lechosławem Herzem wzięło udział ponad 270 gości.

---

¹ Kampinoski Park Narodowy został utworzony 16 I 1959 r. dzięki staraniom Jadwigi i Romana Kobendzów. Obejmuje tereny Puszczy Kampinoskiej w pradolinie Wisły, w zachodniej części Kotliny Warszawskiej między lewym brzegiem Wisły a Bzurą. Otulina Kampinoskiego Parku Narodowego graniczy bezpośrednio z Warszawą. Powierzchnia parku wynosi 38 544,33 ha, z czego 72,40 ha to Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach w woj. łódzkim. Wokół parku rozciąga się strefa ochronna o powierzchni 37 756 ha. W 2000 roku Kampinoski Park Narodowy wraz ze strefą ochronną został uznany przez UNESCO za Światowy Rezerwat Biosfery pod nazwą „Puszcza Kampinowska”.

W kolejce po autograf na nowej książce niekwestionowanego znawcy Puszczy Kampinoskiej stano ponad godzinę.

Lechosław Herz wieloletni członek Rady Naukowej Kampinoskiego Parku Narodowego i Regionalnej Rady Ochrony Środowiska, inicjator powołania Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, wnioskodawca utworzenia kilkunastu rezerwatów przyrody. Jest autorem projektów około dwóch tysięcy kilometrów szlaków znakowanych turystycznych, część z nich przebiega przez tereny Parków Narodowych Kampinoskiego i Wigierskiego. Nie wszyscy wiedzą o tym że bohater spotkania jest profesjonalnym aktorem,¹⁰ jednocześnie rozmiłowanym w krajoznawstwie wędrującym wnikliwym obserwatorem i znawcą przyrody. Jest autorem kilkuset artykułów i wielu przewodników oraz albumów cenionych przez turystów - krajoznawców. W środowisku turystów pieszych od kilku dziesięcioleci dużą popularnością cieszą się jego wielokrotnie wznawiane przewodniki po Puszczy Kampinoskiej, ceniona jest również seria przewodników *Podwarszawskie szlaki piesze*, przewodniki *Mazowsze*, *Tatry* i *Podtatrze* oraz przewodniki *Puszcza Kamieniecka i Biała*, *Chojnowski Park Krajobrazowy*, *Bolimowski Park Krajobrazowy*. Lechosław Herz ma niewątpliwie duże zasługi w popularyzowaniu krajoznawczego wędrowania a szczególnie turystyki pieszej. Należy jeszcze wspomnieć tomiki esejów i opowieści krajoznawczych z których jeden pod tytułem *Opowieści z pobocza drogi* (Iskry 2010), zwierający pewne wątki o charakterze autobiograficznym zdobył Nagrodę Magellana – jako najlepsza książka podróżnicza roku 2011¹¹. Najnowsza książka to opowieść o Puszczy Kampinoskiej, jej historii i osobliwościach przyrodniczych oraz unikalnym pięknie tego krajobrazu. Książka ta jest to rodzajem gawędy człowieka urzeczonego i zafascynowanego tym zadziwiającym obszarem naturalnej przyrody zachowanym i trwającym mimo wielu zagrożeń w bezpośrednim sąsiedztwie wielkiej aglomeracji warszawskiej.

Wśród licznie zgromadzonych na sali dostrzeżono znajome twarze warszawskich działaczy i członków PTTK. Spotkanie zakończył słodki poczęstunek. Dyrektor Kampinoskiego Parku Narodowego Mirosław Markowski oraz Lechosław Herz symbolicznie pokroili dwa okazałe torty – jeden z napisem nawiązującym do wieczoru autorskiego i książki „Puszcza. Opowieści kampinoskie”, a drugi do rocznicy Kampinoskiego Parku Narodowego.

---

¹⁰ Absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Łodzi (1958), aktor scen warszawskich, m.in. Teatru Klasycznego i Teatru Dramatycznego. Związany z Teatrem Polskiego Radia, wystąpił w filmach, m.in. *Rzeczywistość* (1960), *La Belle Varsovie* (1994) oraz w serialach telewizyjnych (*Przyjaciele* (1979), *Zmiennicy* (1986), *13 posterunek* (1997), *Dom* (1997), *Wszystkie pieniądze świata* (1999), *Pensjonat pod Różą* (2004–2005).

¹¹ Nagroda Magellana (nagroda główna w Konkursie „Najlepsze publikacje turystyczne”) została powołana w 2008 roku w celu uhonorowania najbardziej wartościowych publikacji turystycznych (przewodników, map, atlasów, albumów), wyróżniających się starannością o turystyczną jakość i rozbudzających pasję podróżowania.

Włodzimierz Majdewicz

TABLICA PAMIĄTKOWA JERZEGO TARWACKIEGO W PANTEONIE PTTK

W sobotę 17 grudnia 2022 roku w PANTEONIE PTTK mieszczącym się w Kościele Matki Bożej Wspomożycielki Wiernych przy ulicy Josepha Conrada w Warszawie odbyło poprzedzone mszą świętą uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej Jerzemu Tarwackiemu. W uroczystości uczestniczyli członkowie Zarządu Oddziału Stołecznego PTTK im. Aleksandra Janowskiego oraz grupa przyjaciół Jerzego z którymi przez kilka dziesięcioleci współpracował w PTTK.

Fot. Archiwum biuletynu Biwak.

Jerzy Tarwacki przez długie lata swej pracy i działalności pełnił szereg odpowiedzialnych funkcji w Prezydium Zarządu Oddziału Stołecznego PTTK. Był m.in. przez kilka kadencji skarbnikiem i sekretarzem Zarządu Oddziału. Należał do grupy działaczy Oddziału Stołecznego PTTK dzięki którym miejsce docelowe Pierwszej Zbiorowej Wycieczki Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego z 1907 r. do Puszczy Kampinoskiej zostało trwale upamiętnione pomnikiem w formie głazu z tablicą pamiątkową na polanie Starej Dąbrowie. Od 1977 r. począwszy był członkiem Komitetu Organizacyjnego organizowanych co dziesięć lat kolejnych Wycieczek Jubileuszowych do Starej Dąbrowy. Zaangażowany w ideę Warszawskich Dni Turystyki był inicjatorem i komendantem Jarmarków Turystycznych na Mariensztacie i Rynku Nowego Miasta. Był również pomysłodawcą i komendantem interdyscyplinarnych Złotów Turystów Śródmieścia w Zegrzynku nad Zlewem Zegrzyńskim oraz w Sierakowie na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego. Przez wiele lat pełnił funkcję Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego „Biuletynu Oddziału Śródmieście” PTTK. Był również prezesem Oddziałowej Komisji Odznaczeń. Jako członek Prezydium Zarządu Oddziału wspierał organizację kolejnych Rajdów „Po kamienistej drodze” do Pęcic, Rajdów im. Aleksandra Janowskiego oraz Jesiennych Spotkań Piechurów w rocznicę odzyskania niepodległości.

Jerzy od wielu lat współpracował ze społecznością kombatantów uczestników Powstania Warszawskiego 1944 r. , szczególnie zaprzyjaźniony był ze środowiskiem Powstańczych Oddziałów Specjalnych Armii Krajowej „Jerzyki”, dzięki jego pomocy i zaangażowaniu powstało kombatanckie Koło PTTK „Jerzyki” organizujące min. na początku września w kolejne rocznie bitwy pod wsią Pocięcha rajd pieszy zakończony apelem poległych pod pomnikiem „Jerzyków” na polanie ich imienia.

Z ramienia PTTK Jerzy Tarwacki pełnił zaszczytną rolę członka Społecznego Komitetu Budowy **Pomnika Powstania Warszawskiego 1944**¹² odsłoniętego 1 sierpnia 1989 roku, w 45. rocznicę wybuchu Powstania.

Był jeden z inicjatorów i członków założycieli Klubu Przewodników Turystyki Pieszej im. Anieli Michalskiej. W dniu 10.V.1986 r. otrzymał godność Honorowego Członka Klubu Przewodników Turystyki Pieszej im. Anieli Michalskiej (Nr.leg.2H). W dniu 14.I.1995 został wyróżniony Odznaką Honorową „Za zasługi dla Turystyki Pieszej im. Anieli Michalskiej”. Związany emocjonalnie z naszym Klubem był wśród nas w ważnych dla Klubu momentach. Kilkakrotnie prowadził kadencyjne Zebrania Sprawozdawczo Wyborcze.

W marcu 2019 r. został powołany do Kapituły Odznaki Członka Honorowego Oddziału Stołecznego PTTK im. Aleksandra Janowskiego. Żegnaliśmy do w grudniu 2020 roku jako serdecznie oddanego przyjacielem Klubu.

Jerzy Tarwacki był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Komandorią Orderu Missio Reconciliationis, Medalem Honorowym Za zasługi dla Stowarzyszenia Kawalerów Orderu Wojennego Virtuti Militari, Odznaką Za zasługi dla Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Odznaką Honorową POS AK „Jerzyki”, Medalem za Zasługi dla Turystyki, Złotą Odznaką PTTK i wieloma innymi.

---

¹² W listopadzie 1980 r. w Staromiejskim Kole PTTK Oddziału Stołecznego PTTK inż. Marian Pyzel zgłosił wniosek, by postawić Pomnik Powstania Warszawskiego. Przyświecało mu hasło – „Narody, tracąc pamięć, tracą życie”. Powstał Społeczny Komitet Budowy Pomnika Powstania 1944 r., w którego skład weszli m.in. weterani Powstania Warszawskiego 1944. Komitet w maju 1981 r. został oficjalnie zarejestrowany w urzędzie miejskim. Założono konto bankowe złotówkowe i dewizowe. Wśród inicjatorów budowy Pomnika nie było ZBoWiD-u. Społeczny Komitet składał się z 29 osób, powołany później Komitet Honorowy składał się z 48 osób. Inicjatywa Komitetu, spotkała się z dużym uznaniem społecznym, a także ofiarnością mieszkańców Warszawy.

W biuletynie „BIWAK” Nr 24/XI/ 2022 zamieściliśmy obszerny okolicznościowy artykuł pod tytułem „65 lat Koła Terenowego PTTK „Śródmieście”. Wykorzystano tam materiały archiwalne oraz relacje kilku działaczy dotyczące historii Koła, między innymi fragmenty tekstu przekazanego przez Kol. Alicję Świątek. Artykuł podpisał redaktor biuletynu zabrakło niestety nazwiska autorki. Kol. Alicję – przepraszamy i publikujemy Jej tekst w pełnym brzmieniu.

Redakcja

Alicja Świątek

65 LAT KOŁA TERENOWEGO PTTK „ŚRÓDMIEŚCIE”

Koło Terenowe PTTK „Śródmieście” powstało 15.10.1957 r. W tym czasie były w Warszawie dwa Koła Terenowe: Koło „Staromiejskie” i Koło „Śródmieście”. Po likwidacji Oddziału „Staromiejskiego” do naszego Koła przeszła część jego członków m.in. kol. Jerzy Beuth, Ireneusz Nienalowski. Koło PTTK „Śródmieście” działa w tradycyjnych formach turystyki krajoznawczej, rekreacyjnej otwartej dla wszystkich mieszkańców stolicy i okolic. Koło organizowało też wycieczki autokarowe po Polsce a także po Europie np. Francja, Hiszpania, Portugalia, Grecja, Dania, Kaukaz i była Republika Jugosławii. Nie wymienię wszystkich Prezesów, którzy stali na czele Koła przez poszczególne lata, ale wspomnę Kol. Leona Machowiaka, zwanego Wujkiem „Prezesa w latach 1974-1983 i ostatniego Prezesa Kol. Jana Rukata, który „prezesuje” Kołu od 1987 roku do dnia dzisiejszego.

Koło kilkakrotnie zmieniało swoją siedzibę, począwszy od ul. Parkingowej do siedziby Kopernika 30. Lokal jest obwieszony Dyplomami i Podziękowaniami dla Koła od jednostek nadrzędnych i zaprzyjaźnionych. Mamy także od byłego Prezydenta Lecha Kaczyńskiego. Społeczna działalność turystyczno- krajoznawcza członków i działaczy Koła została doceniona przez władze państwowe i samorządowe przez nadanie licznych odznaczeń i wyróżnień. Są to Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski, Złote i Srebrne Krzyże Zasługi. W latach 2004-2007 Rada m. st. Warszawy nadała Odznakę „Zasłużony dla Warszawy” tzw. Syrenkę większości naszych działaczy. Zarząd Główny PTTK uhonorował działaczy Koła nadaniem Złotej i Srebrnej Odznaki Honorowej PTTK. Mamy także odznaczenia od innych jednostek z którymi współpracujemy i przyjaźnimy się. Koło „Śródmieście” także honoruje odznaką „Za zasługi dla Koła Śródmieście” szczególnie zasłużonych dla Koła koleżanki i kolegów z innych Kół i Oddziałów PTTK. Od wielu lat Koło wydaje comiesięczny Kalendarzyk Wycieczek Turystyczno-Krajoznawczych, redaguje Kol. Tomasz Sikorski (w wersji elektronicznej na stronie [pieszo. waw.pl](http://waw.pl)). Przez kilka lat, aż do śmierci w październiku 2018 r. co miesiąc pisała do kalendarzyka piękne wiersze Bogumiła Gębicka. Wierszem opisywała pogodę, prowadzących wycieczki, zdarzenia, wspominamy Ją ciepło. Przez lata istnienia i działalności Koła odeszło na zawsze wiele naszych Koleżanek i Kolegów. Dziś wspominamy ich i odwiedzamy na cmentarzach. Od paru lat mamy przyjaciół

ze Stowarzyszenia „Bractwo Zabrodzkie” z Prezesem Arkadiuszem Redlickim i siedzibą w Niegowie k/ Wyszkowa. Na liczne imprezy organizowane przez to Stowarzyszenie jesteśmy zawsze zapraszani- ostatnie „Pożegnanie lata z marchewką” 2.10.2022 przy młynie „Nowość” w Niegowie. Na to, jak i poprzednie „Pożegnanie lata” nasze Koło sfinansowało pamiątkowe znaczki. Tu głęboki ukłon w kierunku Kol. Włodzimierza Majdewicza, który zaprojektował znaczki na te i inne imprezy. Członkowie Stowarzyszenia „Bractwo Zabrodzkie” są gośćmi na imprezach organizowanych przez Koło i Oddział Stołeczny PTTK. 65 lat działalności Koła „Śródmieście” uczciliśmy Jesiennym Ogniskiem na Polanie Jakubów koło Dyrekcji KPN w dniu 15.10.2022 roku wraz z dziećmi, członkami i sympatykami Koła oraz zaproszonymi gośćmi. Na Polanę Jakubów duża grupa turystów (ponad 150 osób) dotarła wędrując szlakami Kampinoskiego Parku Narodowego trzema trasami;

Trasa 1- Wólka Węglowa- Góra Ojca- Izabelin 8km prowadził Kol. Jerzy Stefan Tutaj

Trasa 2- Laski- Izabelin Polana Jakubów 5 km prowadziła Kol. Alicja Świętek

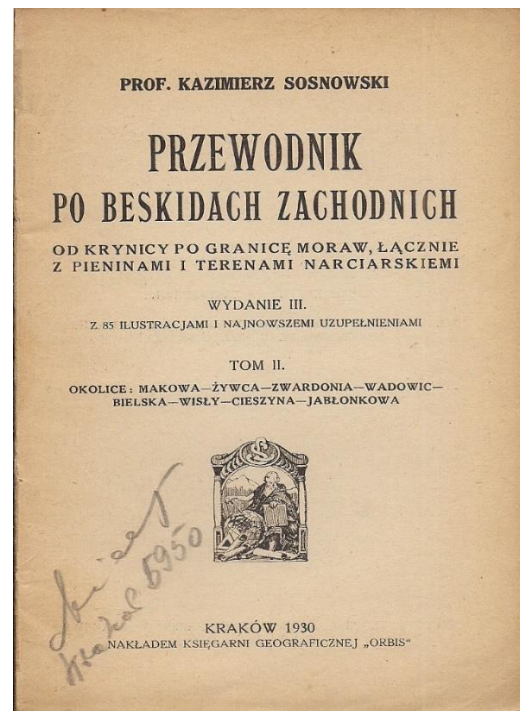
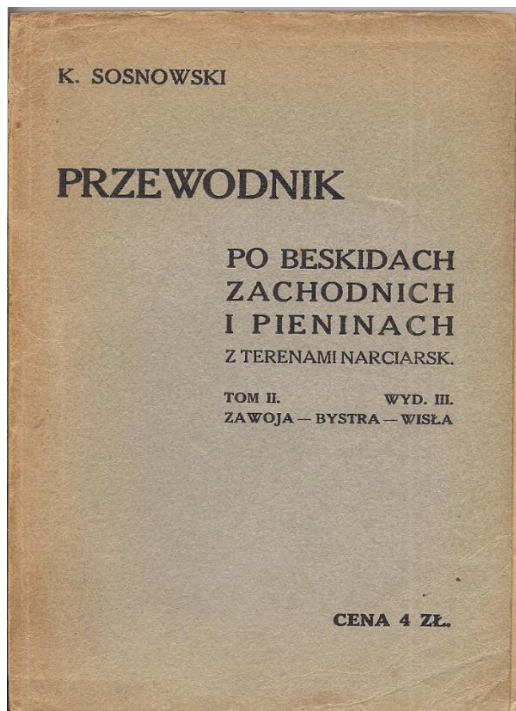
Trasa 3- Truskaw- Polana Jakubów- Wólka Węglowa ok. 22 km prowadził Kol. Konrad Górski.

Na Polanę Jakubów uczestnicy imprezy ze wszystkich tras dotarli ok. godz.12.

Płonęło już ognisko, można było odpocząć, zjeść przygotowany prowiant i poczekać na oficjalne rozpoczęcie uroczystości. Wszystkich turystów powitał Prezes Koła Terenowego „Śródmieście” Jan Rukat. Następnie historię Koła przedstawiła Kol. Alicja Świętek, po czym nastąpiła dekoracja osób zasłużonych dla Koła. Po zakończeniu części oficjalnej Prezes Rukat zaprosił wszystkich do degustacji tortu jubileuszowego oraz wręczył okolicznościowe znaczki. Arkadiusz Redliński Prezes „Bractwa Zabrodzkiego” złożył życzenia jubileuszowe i przekazał upominki: unikatową deskę drewnianą z logo Koła wykonaną przez Patryka Tchórze oraz słodkie domowej konfitury z wiśni ze Spizarni Anny Walczyńskiej.

SZUFLADA KOLEKCJONERA

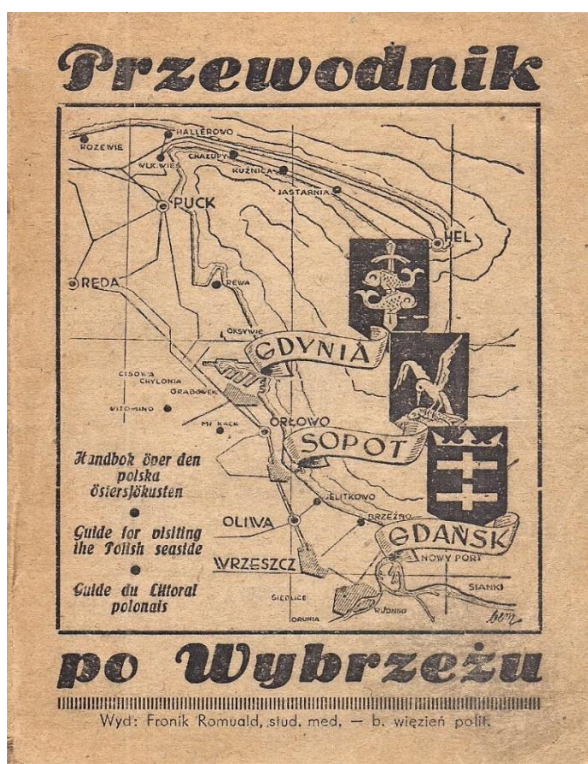
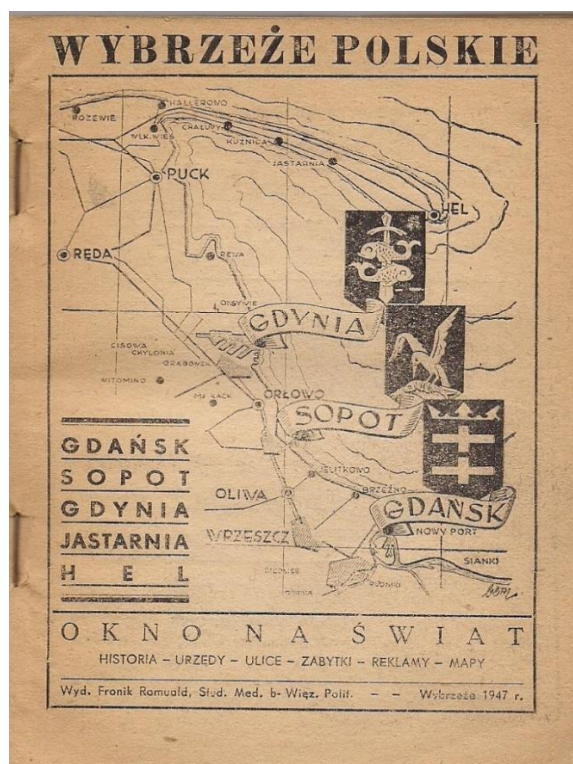
Prezentujemy II część kolekcji archiwalnych przewodników turystycznych ze zbiorów
Włodzimierza Majdewicza

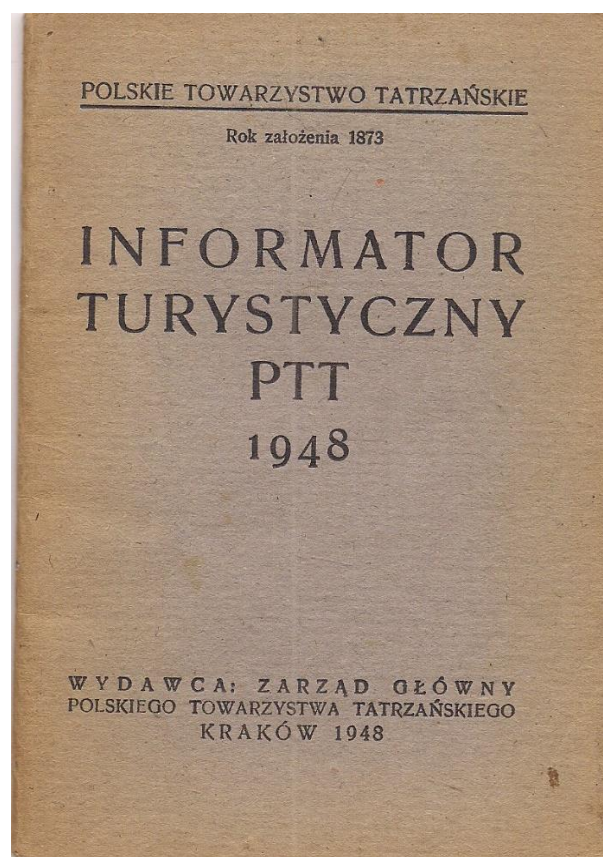
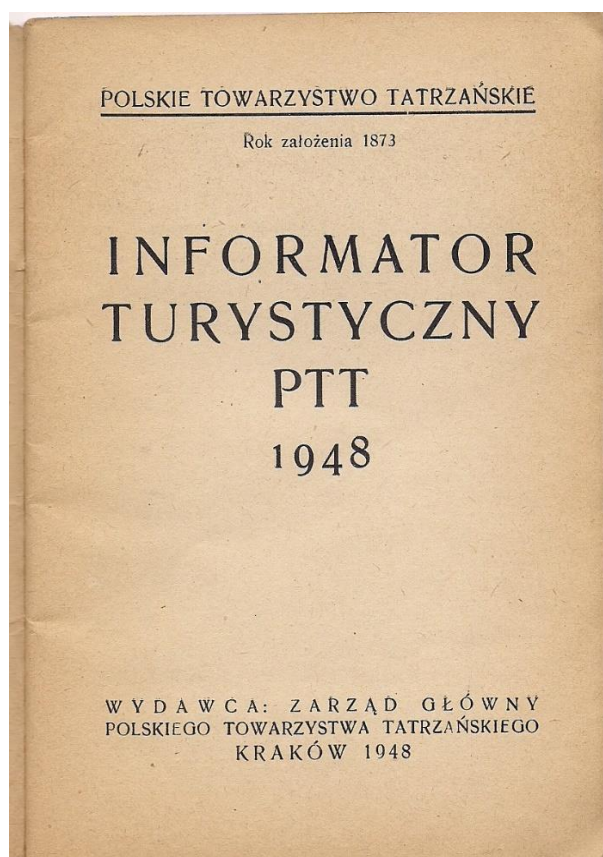
PRZEWODNIK PO BESKIDACH ZACHODNICH I PIENINACH. Kazimierz Sosnowski
Księgarnia Geograficzna „ORBIS” Krakow 1930

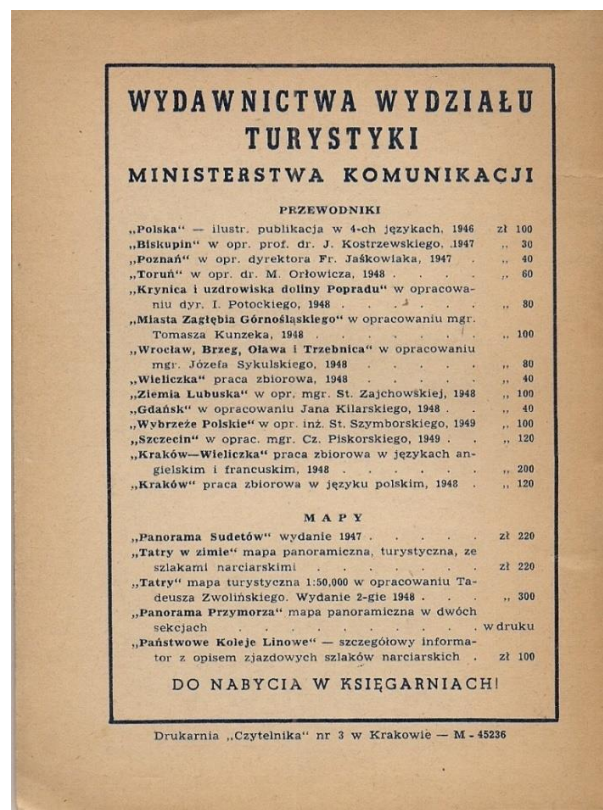
WARSZAWA Tekst i fotografie Tadeusz Przykowski
Ministerstwo Komunikacji Warszawa 1936

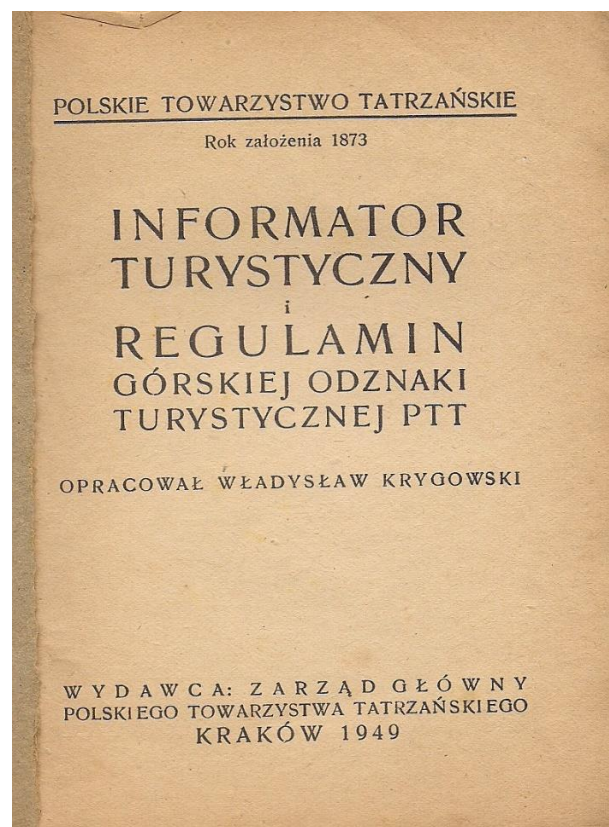
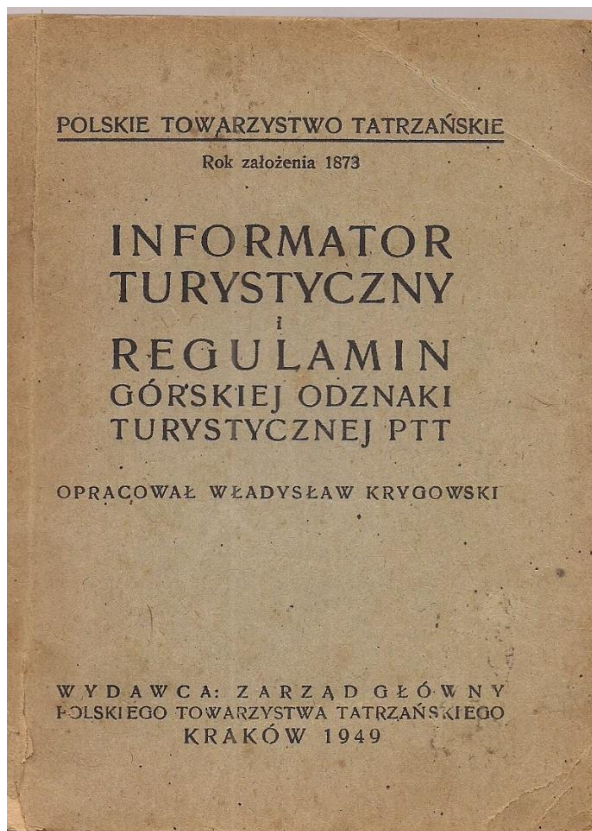
PRZEWODNIK PO WYBRZEŻU
Wydawca Fronik Romuald, stud.med.b.więzień polit.Wybrzeże 1947

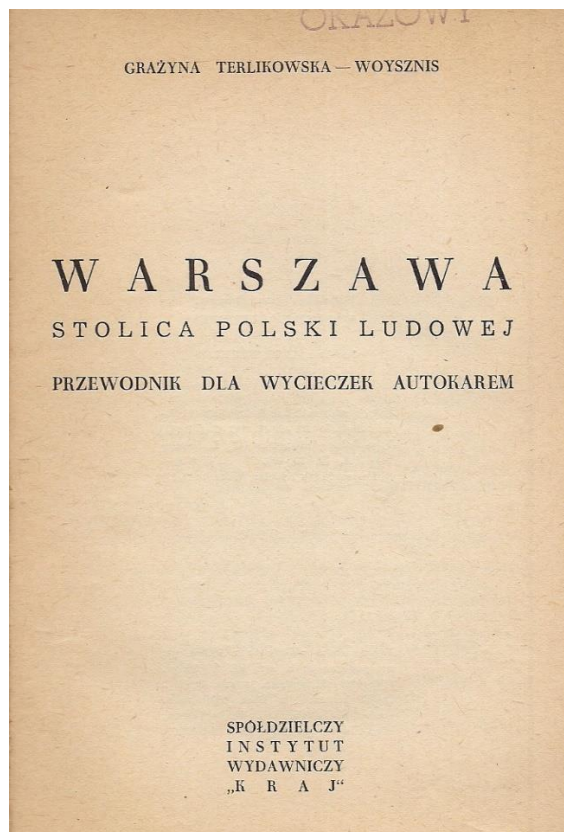
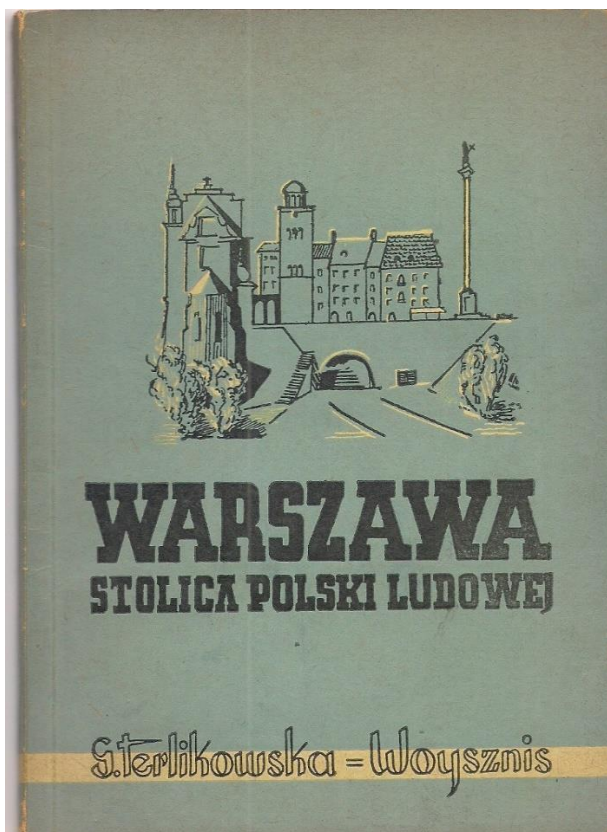
INFORMATOR TURYSTYCZNY PTT 1948
Zarząd Gówny Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego Kraków 1948

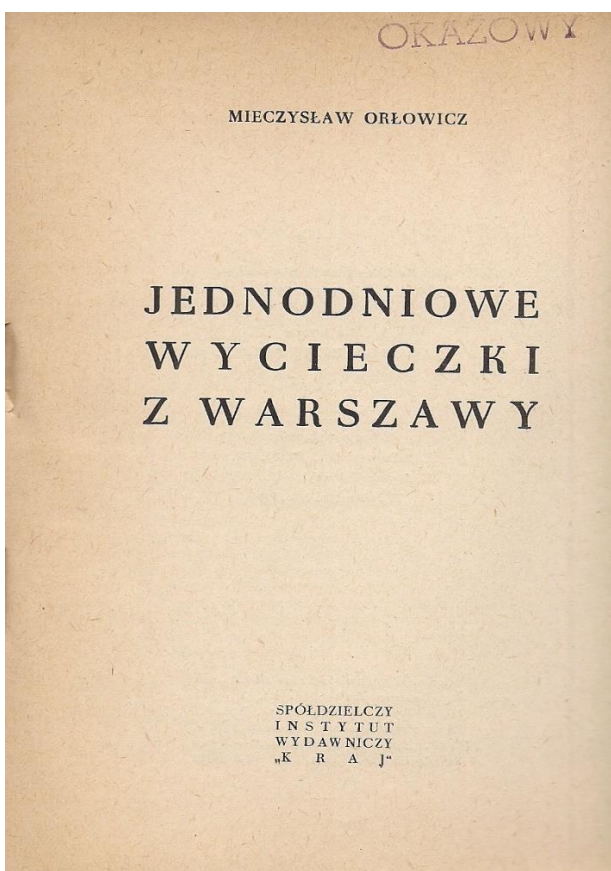
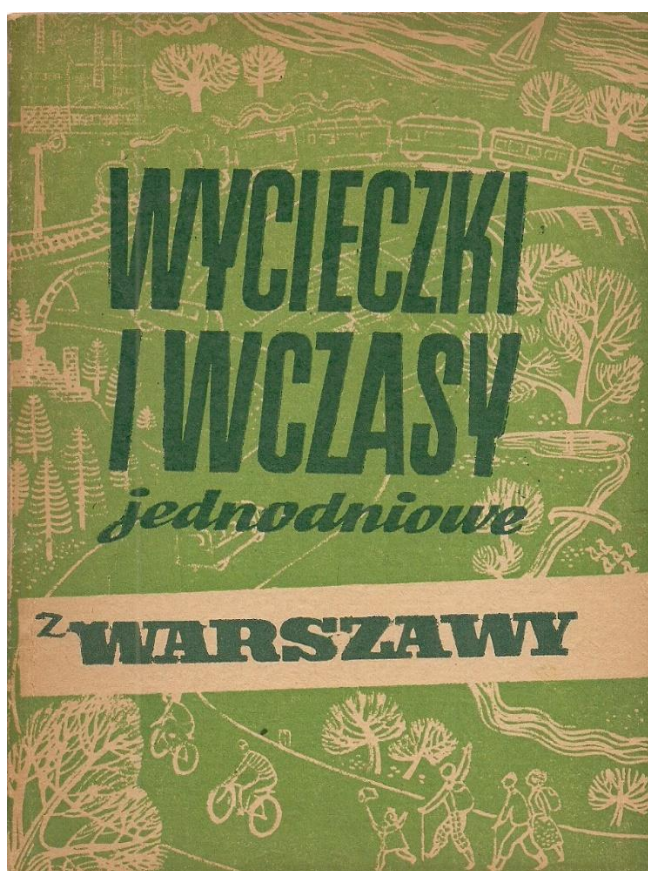
WYBRZEŻE POLSKIE. Autor inż. Stanisław Szymborski.
Wydział Turystyki Ministerstwa Komunikacji 1949 r.

INFORMATOR TURYSTYCZNY i REGULAMIN GÓRSKIEJ ODZNAKI TURYSTYCZNEJ PTK
Opracował Władysław Krygowski .
Zarząd Gówny Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego Kraków 1949

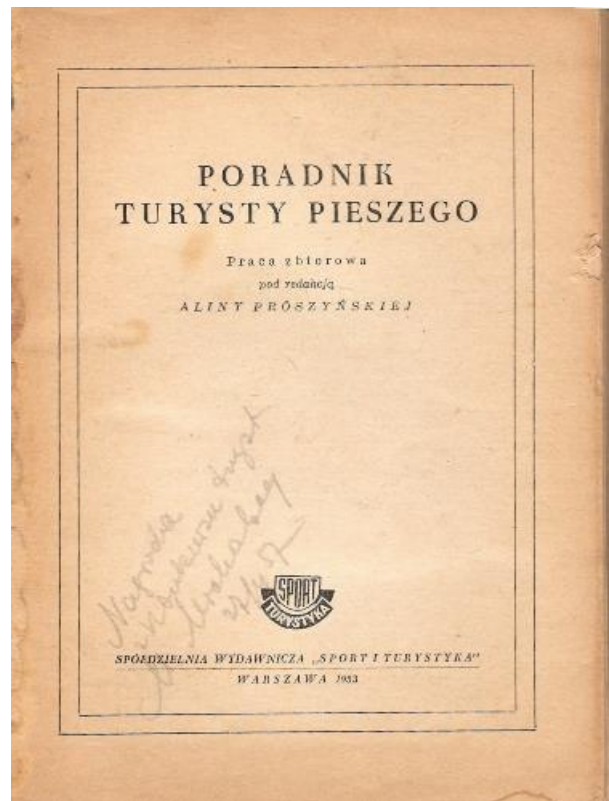

WARSZAWA Stolica Polski Ludowej. Przewodnik dla wycieczek autokarem.
Grażyna Terlikowska – Woysznis. Okładka Witold Wiśniewski.
Spółdzielczy Instytut Wydawniczy „KRAJ”. Nakład 10.150. Warszawa 1951.

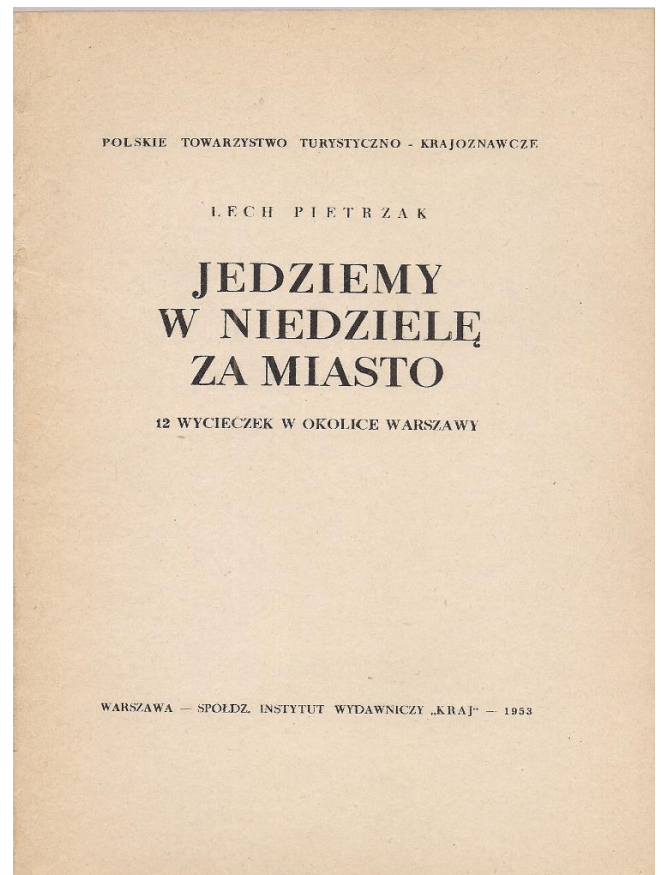
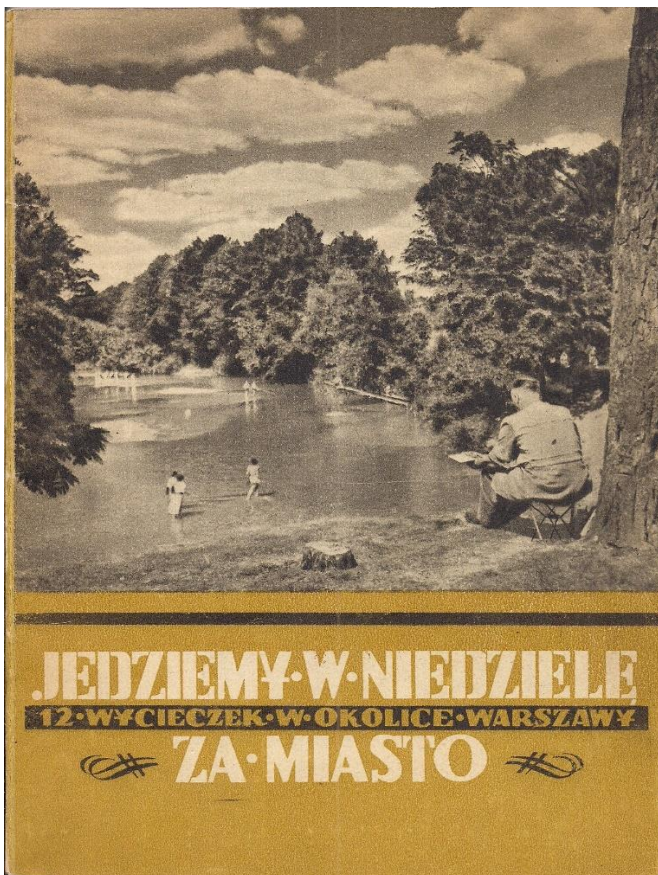

Przewodnik **WYCIECZKI I WZASY. JEDNODNIOWE WYCIECZKI Z WARSZAWY.**
Autor Mieczysław Orłowicz. Okładka Maria Orłowska.
Spółdzielczy Instytut Wydawniczy „KRAJ” nakład 10150. Warszawa 1951.

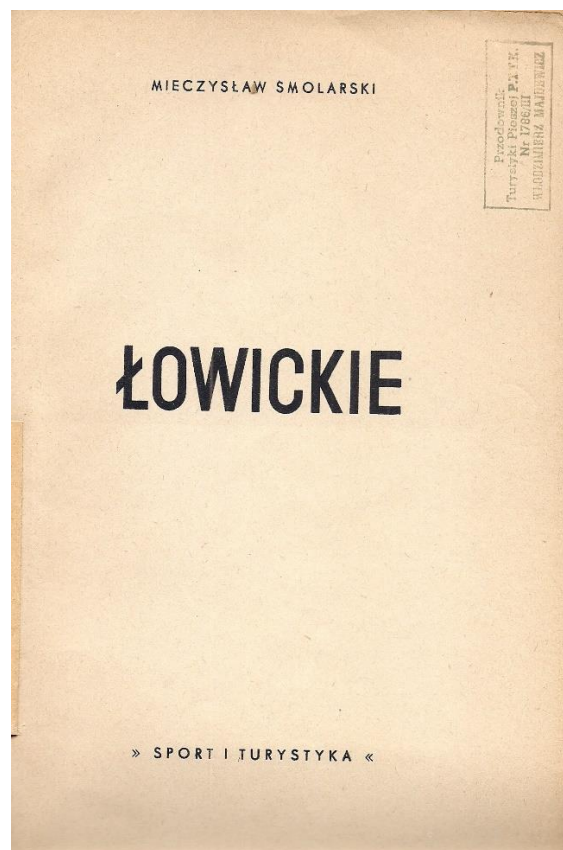
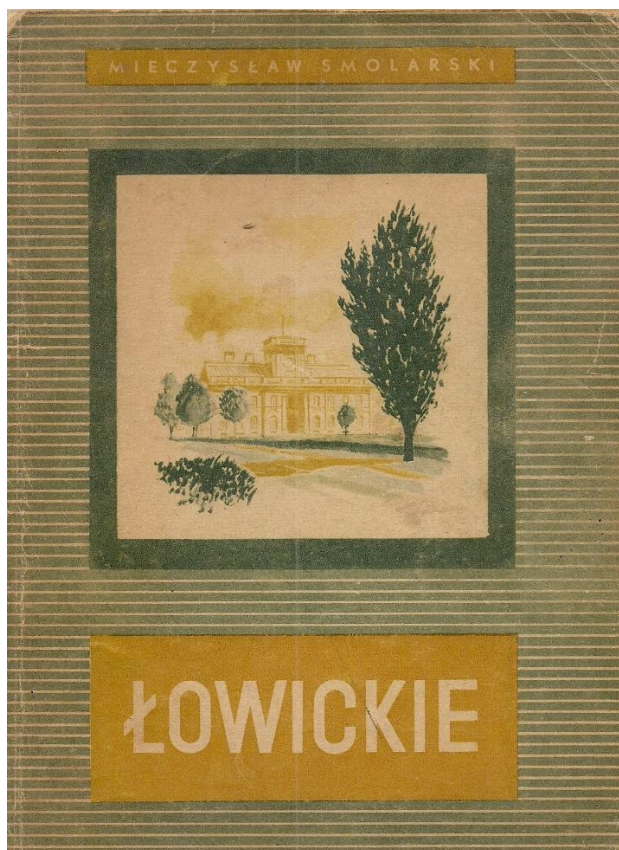

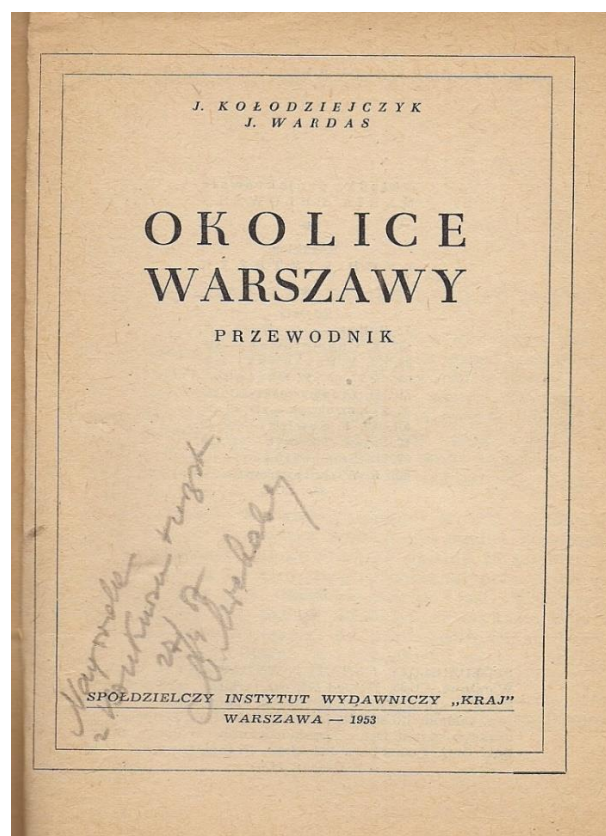
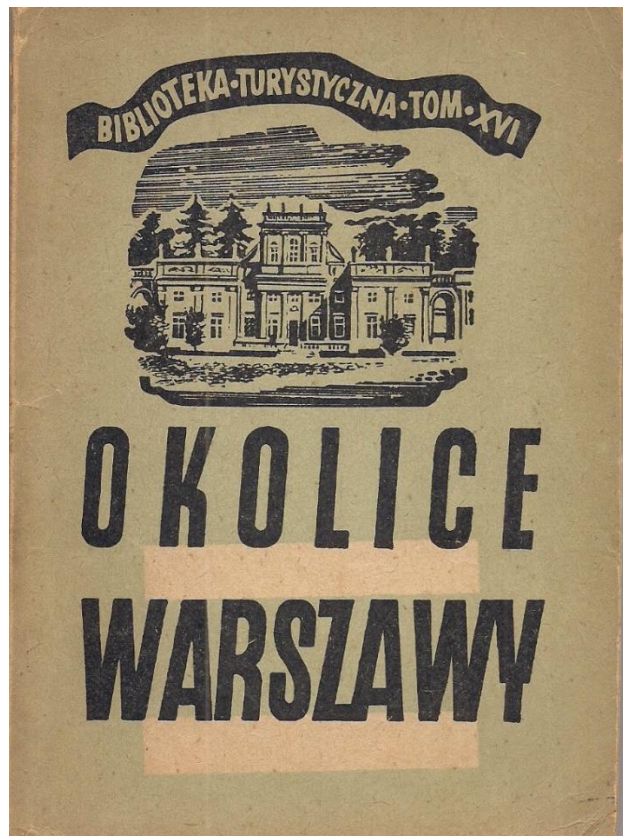
PORADNIK TURYSTY PIESZEGO Praca zbiorowa. Redakcja Alina Prószyńska. Okładka Waclaw Kowalski. Spółdzielnia Wydawnicza „Sport i Turystyka” nakład 10600 Warszawa 1953

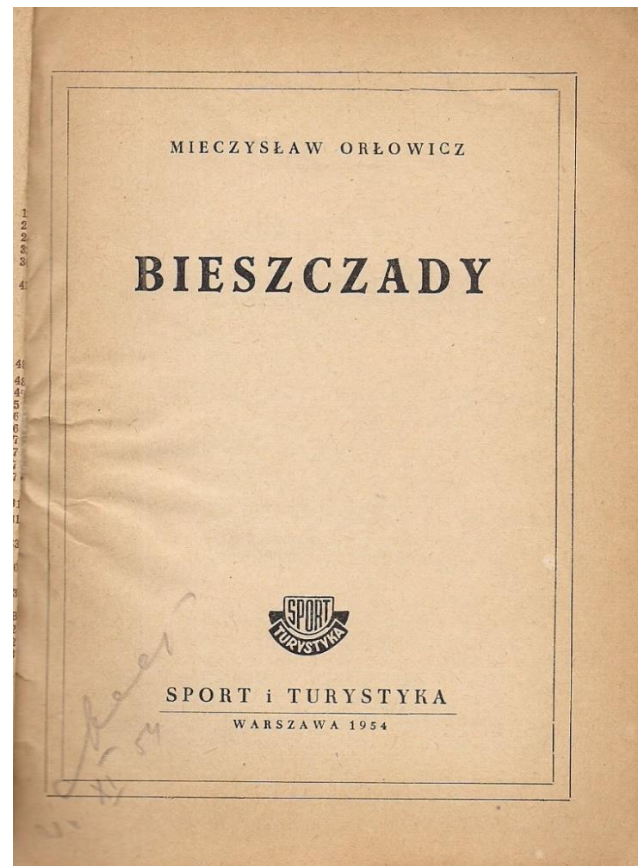
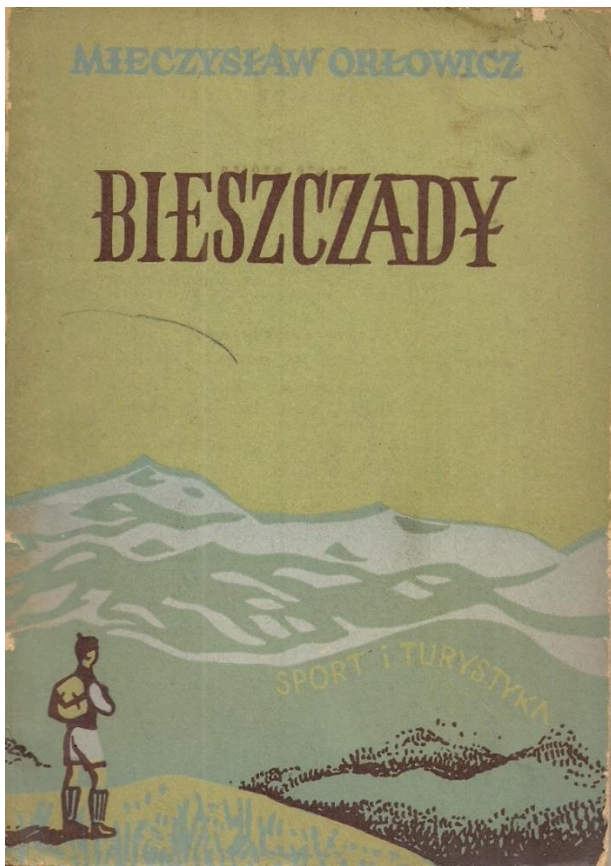
JEDZIEMY W NIEDZIELE ZA MIASTO
 Autor Lech Pietrzak, rysunki Waclaw Siemiątkowski, fot Roman Wojciechowski
 Spółdzielczy Instytut Wydawniczy „KRAJ” Nakład 10150 Warszawa 1953

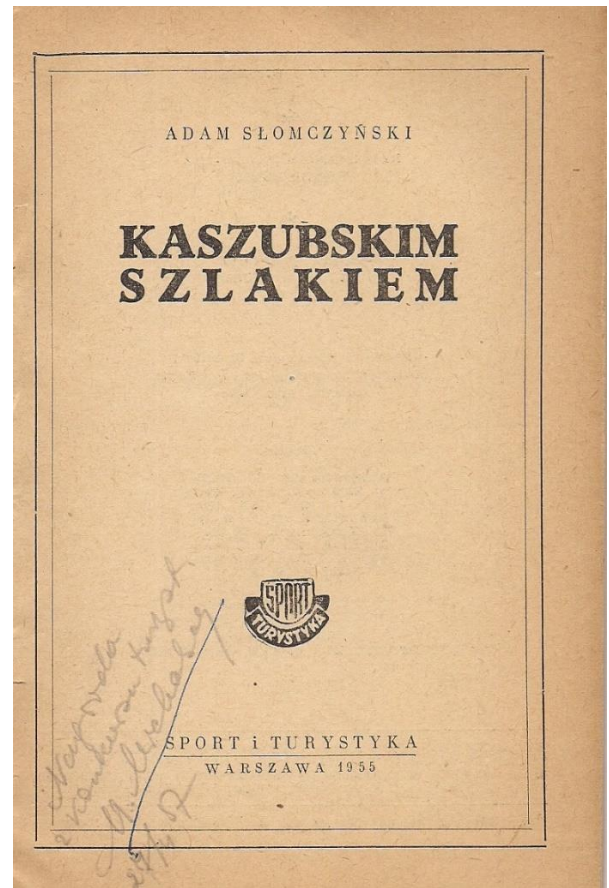
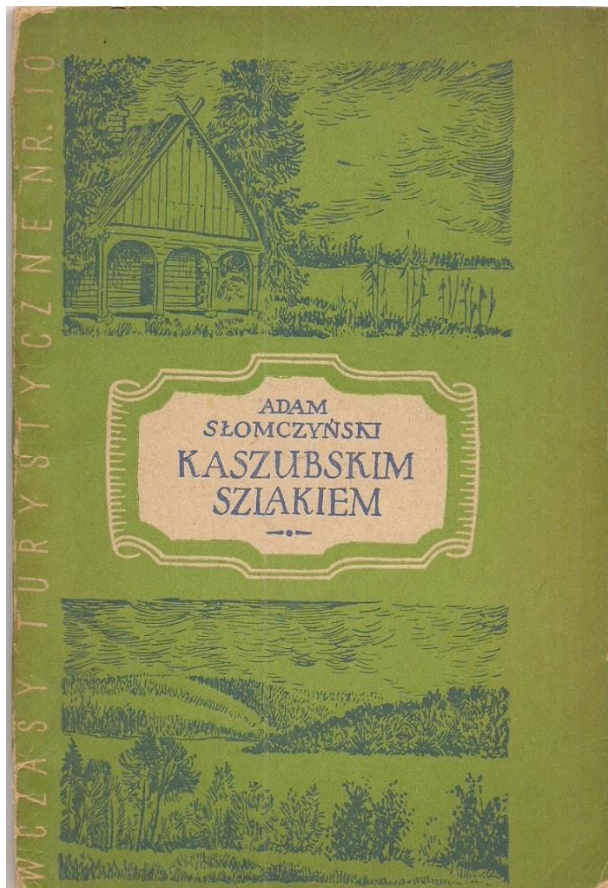
ŁOWICKIE Autor Mieczysław Smolarski, okładka Jan Mucharski, nakład 5160 „Sport i Turystyka” Warszawa **1953**

OKOLICE WARSZAWY Autorzy J. Kołodziejczyk J. Wardas. Projekt okładki Maria Orłowska Instytut Wydawniczy „KRAJ” nakład 6150 Warszawa **1953**.

BIESZCZADY Autor Mieczysław Orłowicz. Projekt okładki Juliusz Kulesza
Sport i Turystyka, nakład 3600 , Warszawa **1954**

KASZUBSKIM SZLAKIEM Autor Adam Słomczyński . Projekt okładki Andrzej Radziejowski .
Sport i Turystyka, Nakład 5300. Warszawa **1955**

